

YUNUS EMRE VE TASAVVUF

Hamdi BİRGÖREN^(*)

Türk Edebiyatı'nın temel taşlarından biri olan Yunus Emre, 1240-41 yıllarında doğmuş ve 82 yıl bereketli bir ömür sürdükten sonra 1320-21 yıllarında vefat etmiştir. Yani, XIII. yüzyılın ikinci yarısıyla XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamıştır.

Hakkında çok şey söylenen ve yazılan şairimiz, Anadolu'ya yeni gelen müslüman Türklerin, bir yandan Haçlı Seferlerine, diğer yandan kasıp kavuran Moğol saldırılarına maruz kaldıkları hassas bir dönemde yaşar. Selçuklular tarih sahnesinden çekilirken, Osmanlılar da Anadolu'ya tam hakim olamamışlar. Değişik bölgelerde Beylikler hüküm sürmektedir. Anadolu'yu baştan başa cami, medrese, çeşme, kervansaray, tekke gibi sanat şaheserleriyle dolduran Selçuklular, Anadolu ve Anadolu insanı üzerindeki misyonunu tamamlamış; görevi, daha köklü ve daha kalıcı bir medeniyete, Osmanlı'ya devretmek zorunda kalmıştı. Çünkü, Anadolu'nun kaderinde hep büyük medeniyetlere beşiklik etmek vardı. Daha büyük bir medeniyet olan Osmanlı'nın da birden tarih sahnesinde at koşturması beklenemezdi. Bu geçiş döneminde Beylikler kendini göstermeye başladı.

Selçuklular döneminde medreselerde ilim dili olarak Arapça kullanılırken, saray çevresinde oluşan yüksek zümre arasında, özellikle sanat ve edebiyat dili olarak Farsça tercih ediliyordu. Bununla birlikte Anadolu halkının her zaman kullandığı dil Türkçe olagelmıştır. Fazlaca bir mektep ve medrese

tahsiline de sahip olmayan Anadolu'daki Beyler, Türkçe kullanıyorlar ve çevrelerine topladıkları şairlere ve bilim adamlarına Türkçe kullanmalarını tavsiye ediyorlardı.. Bunlardan Selçuklu sultanı Gıyaseddin Şiyavuş'un veziri olan Karamanoğlu Mehmet Bey, 13 Mayıs 1277 yılında Türkçe'yi resmi dil ilan ederek "**bugünden sonra divanda, dergahta, bârigahta, mecliste, meydanda Türkçe'den başka dil kullanılmayacaktır.**" diye ferman yayınlıyordu.

Bilindiği gibi Yunus Emre'nin doğduğu yıllarda Anadolu Selçukluları tarihe karışmıştı. Bu tarihten itibaren Anadolu'nun çeşitli yerlerinde 12 Beylik kuruldu. Yunus Emre'nin Sakarya dolaylarında yaşadığı kabul edilirse Ertuğrul Gazi ve oğlu Osman Bey zamanlarına rastlamaktadır.

Diğer beylerle birlikte Anadolu'nun siyasi yapısı içerisinde Osman Bey, büyük bir medeniyetin siyasi temellerini atarken Mevlânâ, Ahmet Fakih, Şeyyad Hamza, Sultan Veled, Hoca Dehhânî, Yunus Emre gibi şairler edebiyat alanında boy gösteriyorlardı. Horasan erlerinden, erenlerinden manevi mimarlar da din ve tasavvuf alanında halkın gönlünü işliyorlar, birlik ve kardeşliğe çağırıyorlardı.

Siyasi bölünmüşlüğün sorumluluğunu üzerinde taşıyan Osman Bey, müslüman Türkleri birleştirmeye uğraşırken, Mevlânâ, Balım Sultan, Geyikli Baba, Taptuk Emre, Hacı Bektaş-ı Velî gibi din ve tasavvuf büyükleri Allah sevgisini işlediler. İnsanları dostluğa, kardeşliğe çağırdılar. Taptuk Emre'nin dergahından el alan Yunus Emre:

*Ben gelmedim da'vî için
Benim işim sevi için*

diyerek yıkılmış gönülleri onarıyordu. Kav-

(*) Edebiyat Öğretmeni

ganın, gürültünün bir yana bırakılmasını istiyordu. Şiirini, sanatını insanlığın hizmetine sunmuş, onları sevgiye çağırıyordu.

*Yaradılanı hoş gör
Yaradandan ötürü*

diyen Yunus Emre, karışıklıkların giderilmesi, herkese aynı gözle bakılması için çağırıyor. Her şeyin yaratıcısının Allah olduğunu söylüyor. Yaratılmış olmak bakımından insanlar arasında fark yoktur. Hatta bu hoşgörüyü öylesine genişletebiliriz ki, bütün canlılar buna dahil olur. Bir ideali olan, bir amaç için uğraşan gönül erlerinin kalbi çok geniştir. Herkese sevgi gözüyle bakarlar.

Aldığı İslamî terbiye, tasavvufî kültür; içinde yaşadığı içler acısı ortamın yüklediği sorumluluk, şiirlerini inancının hizmetine yöneltmesini gerektiriyordu. Böylesine büyük bir mesuliyet üstlenen gönül erinin yerinde durması, sessiz kalması olamazdı. Bu yüzden çıktı, dolaştı, davasını anlattı. Anadolu'nun birçok yerini gezdi.

*Gezerem Rum ile Şam'ı
Yukarı illeri kamu
Çok istedim bulmadım
Şöyle garip bencileyin*

Anadolu'yu, Şam'ı ve yukarı iller dediği Azerbaycan ve İran taraflarını dolaştığı şiirlerinden anlaşılıyor. Gönül erlerinin azlığından yakınıyor. O dönemde, isimlerini saydığı bu bölgelerde bir karışıklık hüküm sürmektedir. İlim tahsili için mi, tasavvuf erlerini ziyaret için mi gittiği kesin belli olmasa da, aradığını bulamadığı muhakkak.

Yunus Emre, zamanında geçerli olan medrese ilmini aldığı gibi İslam tarihini, tasavvufu, edebiyatı bilmektedir. Yine o zamanın medreselerinde okunan Arapça ve Farsça'yı da öğrenmiştir. Bütün şiirlerinde rastladığımız manevî, dinî ve tasavvufî hava, ilimden ziyâde irfan yolunu, gönül

yolunu seçtiğini göstermektedir.

*Yunus Emre'm oldu fakir
Ecel ensesini tokur
Gönül kitabından okur
Eline kalem almadı*

Yunus, gönül kitabından okuduğunu, yani ilmi değil irfanı seçtiğini belirtmek ister. Tuttuğunu tasavvuf yolu, irfan yolu öyle bir yoldur ki, gönülle, sevgiyle, aşkla, bağlılıkla ulaşılır hedefe. İlim adamı, okuduğundan başka gerçek olmadığını zannederse irfan yolunda yaya kalır. Felsefeden başka bir şey olmadığını zanneden filozof için, geometriden başka bir şey olmadığını zanneden mühendis için ilahi aşk yolunda en büyük engel, sahip oldukları ilim olur. Çünkü tam bir teslimiyet, devamlı zikir ve ibadetle, yol gösterici kâmil bir insanın eteğinden yapışmak, ilahi gerçeğe ulaştıracak en kestirme yoldur. Böyle bir yolun varlığını kabul etmeyen bilim adamlarının, bu yolda zerre miktarı ilerleme şansları yoktur. Böyle bağınaz kimselerin hakikati görmelerine engel olan şey, sahip oldukları kuru ilimdir. İlim; temizlenmemiş, bencillikten kurtulmamış bir kalbe girdiğinde sahibini geriye götürür. Bu yüzden Yunus Emre:

*Bir Elif tahsil eden
Münezzehdir ilimden
Endişe ikliminde
Niçin düşüp gezersin*

diyor. Allah yolunda, sevgi yolunda ilerlemek üzere bir tek Elif bile öğrenen kişinin, diğer ilimlerden nasibini alacağını, belki onlara ihtiyaç bile duymayacağını bildiriyor. Bu yolun, akıl ve ilimle katedilemeyeceğini, aşk yoluyla aşılacağını söylüyor.

İnsanı meşakkate sürükleyen, onu hakiyat yolundan alıkoyan, onu geriletken dünya malına duyduğu ilgidir. Dünyaya bağlılığın ölçüsü de, insanın eşyaya duyduğu ilgi ile

ölçülür. Bu ilgi, insanın nefesine bağlılığının da ölçüsüdür. Nefsine bağlı olan insan kendisini kusursuz, başkalarını kusurlu görür. Başkalarını kusurlu görmeyen ayıbı, bir yana, kendi hatasını, kusurunu kabul etmediği için düzelme yolunda bir teşebbüste de bulunmaz.

Oysa eşref-i mahlukât olan Rasul-ü Ekrem, "**ben nefsimden emin değilim, her gün yetmiş kez Allah'a istiğfar ediyorum**" diyerek ümmetine örnek olmuştur. Bir peygamber böyle dedikten sonra, artık diğer insanların nefislerini temizleme işine ne kadar önem vermeleri gerektiğini hesaplayın.

Şair, elinde asâsıyla sürekli sonsuzluğu kurcalayan insandır bir bakıma. Topluma yol gösteren, yön gösteren bir kılavuz. Günlük kaygılardan uzak, insanlığa şefkat kucaklarını açmış bir anne. Huzur, sükun, sığınak belki. Bunların hepsinden önce ve öte, halkı hakikate çağırın ilahi ses, bitmez nefes. Hakk'tan aldığı halka saçan gönül eri.

Şair, işte bu yüzden Hakk'ın peşinde; işte bu yüzden halkın arasında. Bu gerçeği iliklerine kadar hisseden Yunus demiyor muydu?

*Vardığımız illere şol safâ gönüllere
Halka Tapduk ma'nîsin*

saçduk elhamdülillah

Tapduk manisinin halka saçabilmek için uzun ve meşakkatli yolları geçmek gerek. Önce bütün benliğiyle, bütün varlığıyla kendini (nefsini) bilmesi, sonra Hakk'a yönelmesi gerekir şairin. Nefsini öldürmeyen, günlük ve geçici dünya heveslerini terketmeyen, nefsinin arındırmayan insanın başkasına yönelmesinde bir anlam yoktur.

Şairlerin, dervişlerin, gönül erlerinin kendilerini bilmeleri, Rabblerini tanımaları gerekiyor. Bunun en sağlam, en kestirme ve

bir o kadar da çileli yolu tarîkattir. Yunus'un diliyle "**Tapduk Emre Der-gahı**"dır.

Eskiden tekkelerde gönül pirlерinin, ilahi erlerin el-eteğinden tutmakla başlayan tasavvufî yolculuk; şeriat, tarikat, marifet, hakikat şeklinde seyrederek. Bir insanın, bir dervişin, bu yola kendi istek ve iradesiyle teslim olan insanın; eteğinden yapıştığı şeyhinden, kılavuzundan âdâb ve usûl öğrenmesi; bir menzilden başka bir menzile, bir halden başka bir hale mürşidinin terbiyesinde girmesi lazım.

Tasavvufî yola yeni başlayan derviş, şeyhinin tavsiyesine uygun olarak ruhunu arındıracak, kalbini arındıracak, ilahi alemin hakikatlerini yansıtan bir ayna durumuna gelecektir. Bunun için bir takım zühd ve riyazete katlanacaktır.

Yunus Emre'nin Risâle-i Nus-hiyye'sinde dediği bir söze dikkat edelim:

*Neyi severisen imanun oldur
Nice sevmeyesin sultanin oldur*

"**Dervişin fikri neyse, zikri odur**" sözünü hatırlayalım. nefsinin arındırmayan, hevâ ve hevesinin isteklerinden kurtulmayan kişinin sevgisi dünyayadır. Dünya sevgisi; yani bir anlamda, belki de gerçek anlamda nefis sevgisi.

Nefis, iyiliğe, yüceliğe ve güzelliğe yöneldiğinde ruh adını alır. Ruh, canlılara hayat veren öz, varlıkların temeli. Allah'a en yakın yaratık. Yaratıldığı için başlangıcı olan, fakat sonu olmayan cevher. Tüm canlılarda görünen, maddelere canlılık veren, bitkileri yeşerten, canlıları üreten ruhtur. Kendisi görünmediği halde eserleri görünen gerçek.

İnsanı kötülüğe sevkeden, basitleştiren ise nefistir. Tasavvufa göre bütün belaların kaynağıdır. İnsanı manen öldüren, yokluğa sürükleyen, cehenneme götüren bu sevgidir. İnsan bencil olduğundan yalnız kendisini

görmek ister. Başkalarına da bu yüzden düşman olur.

Herkes benliğine esir, nefesine kul olursa; dünyada ne dirlik kalacaktır, ne düzen. Herkes kendisi için isterse, uzlaşacak bir nokta kalmaz. Allah dostlarında, gönül erlerinde benlik olmaz. Çünkü, herşey Allah içindir. Benlik olmayan yerde kavga olmaz, savaş olmaz.

*Benüm bunda kararım yok
Ben bunda gitmege geldim
Bezirganım metâim çok
Alana satmağa geldim*

*Ben gelmedim da'viyiçün
Benim işim seviyiçün
Dostun evi gönüllerdir
Gönüller yapmaya geldim*

Davasının dünya malı olmadığını söyleyen Yunus, insanlara sevgiyle yaklaşır. Kavga için değil, sevgi için uğraştığını bildirir. Hakkı, hakikati söylemek, iyiliği anlatmak için gelmiştir. Bunun nasıl anlatılacağını da bilir. Bu gerçekleri maşukundan, Çalab'ından alan şair, insanları can evinden yakalayacaktır. Bu eve, insanın gönlüne sevgiyle varılır. Gönül, Tanrı'nın mekanıdır. Âlemlere sığınmayan Allah, inanan kulun kalbine sığıdığını bildirir.

Gönlünün sahibini, gönül evinin sahibini bulamayan insan, sevgiyle tedavi edilmeli. Gönüller yapmaya gelen Yunus'tur.

Allah'ın "**kendi ruhumdan üfledim**" dediği ruhun, hususi yolunda ilerleyebilmesi için bir çocuk gibi büyütülmesi, terbiye edilmesi gerekecek. Mürşidin kontrolünde gerçekleşecek bu terbiyede dervişin, diğer insanların faydalana-madığı seyr ü sülûk denilen mertebelerden geçmesi lazım.

Yunus Emre'nin bir şiirini esas alarak hem şiirin açıklamasını yapacak, hem de onun tasavvuf hakkındaki görüşlerine

değineceğiz. Kur'an ve Hadis kültürüyle, bir mürşid-i kâmilin kucagında ve özellikle İslam Medeniyeti coğrafyasında yetişmiş bir Allah dostunun başka türlü düşünmesi ve başka türlü şiirler söylemesi de düşünülemez zaten.

*

* *

*BİR SUALİM VAR SANA
EY DERVİŞLER ECESİ
MEŞAYİH NE BUYURUR
YOL HABERİ NİCESİ*

Burada Yunus'un soru yönelttiği kişi Taptuk Emre olmalı. Yani, tarikatla ilgili bütün bu bilgileri mürşidinden aldığını belirterek açıklıyor. Gönül evinin bacasından çıkan kıvılcımlar dervişleri saracaktır. Zaten verilen bu cevaba göre hareket etmenin sevabı büyüktür. Gönül verdiği, çıkmak istediği yol konusunda şeyhlerin ne emir vereceğini; çıkılan bu yol için neler yapılması gerektiğini öğrenmek istemektir. Daha doğrusu söylediği ve yazdığı herşeyin bu kaynaktan beslendiğini ifade etmektedir.

*VERGİL SUALE CEVAP
TUTALIM OLSUN SEVAP
ŞU'LE KİME GÖSTERİR
AŞK EVİNİN BACASI*

Tarikat âdâbına göre müridler, bütün müşküllerin çözümünü şeyhlerinden sorarlar ve ona göre davranış gösterirler. Tuttukları yolda ilerlemeleri için bu gereklidir. Ayrıca, şeyhleri doğru olacağını söyleyeceği için bu şekilde hareket etmenin büyük bir sevabı da vardır. İhtiyakla hareket eden müridin parıltısı da böylece ortaya çıkar. Tuttuğu yolda hızla mesafeler kateder.

*EVVEL KAPI ŞERİAT EMRU
NEHYİ BİLDİRİR
YUYA GÜNAHLARINI
HERBİR KUR'AN HECESİ*

İlk kapı şeriattır. Yapılması ve yapılmaması gerekenleri bildirir. Kur'an-ı Kerim'de ve Hadis-i Şeriflerde geçenlerin hepsi; yani İslam'ın bütünü şeriat adını alır. Tasavvufta da başlangıç burasıdır. Allah'a inanan, Peygamberini gerçek bilen, Kur'an-ı kabul eden, -ne adına olursa olsun- İslam sınırlarının dışına çıkamaz. Kur'an'dan kıl kadar ayrılan, tarikattan dağ kadar uzaklaşır. Yunus'un da şiirlerinde sık sık belirttiği budur. Yani, İslam'a harfiyen riayet etmenin gereği, Onun zaman zaman yakındığı şeriat değil, şeriatın ruhuna vâkıf olamamak; işin iç yüzünü kavrayamamak. Yüzeyde kalmak. Allah, Kur'an'da insanların güzellikle doğru yola davet edilmesini emretmektedir. Kur'an okuyanlara, her harf için on sevap verileceği vadedilmiştir. Bu yüzden Kur'an'daki her hecenin, günahları temizleyeceğini, insanları iyiliğe yönelteceğini söyler şair.

*İKİNCİSİ TARİKAT KULLUĞA
BEL BAĞLAYA
YOLU DOĞRU VARANI
YARLIĞAYA HOCASI*

Şeriatın gerekleri tam olarak yerine getirildikten sonra, ikinci kapı tarikattır. Bu kapıya müracaat eden derviş, şeyhinin manevi ellerine bırakmıştır kendini. Tam bir teslimiyetle yüce eteğe yapışmıştır artık derviş. Bedeniyle, ruhuyla yoğrulacak, yeniden mayalanacak ve pişecektir: Hamdım, piştim, yandım sözünün sırrı da burada işte. Dervişin bu yolda en büyük ihtiyacı, mürşidinin kılavuzluğudur:

*Kendi bilişiyle kişi hiç erişe mi menzile
Allah'a eremez kalır er eteğin
tutmayınca*

Yunus bunu anlamış ve kendisini hazırlamıştır. Bu yola öndersiz, rehbersiz çıkılmaz. Gönül erleri, gönül pirleri asırlardır tasavvuf okulunda irşad görevini sürdürüyorlar. Dilleri Kur'an okuyan nice has bahçe bülbülleri, o yüce insanların dizi-

nin dibinde yetişiyor. Bunu çok iyi bilen Yunus:

*Yüzgeçlik öğrenmeyen kul ko
girmesin bu denize
Aşk deryase dipsizdurur
aceplemen battığını*

diye hatırlatma ihtiyacını duyuyor; bu yola mürşitsiz girenlerin, yüzme bilmeden engin denize açılma durumuna düşeceklerini söylüyor. Bu yola sahipsiz çıkarak boclayanların ayıplanmamasını istiyor. Bu yol, gönül yoludur, sevgi yoludur. Sarraflığı öğrenmeyen kimse mücevherleri boncuk zannedecektir. Eline geçen değerli şeylerin kıymetlerini anlayamayacaktır.

Ayrıca dervişlik makamı, bir hâlden çıkıp başka bir hâle girmek; önceki basamağı terkedip sonraki basamağa geçmek değildir:

*Dervişlik makamı hal içinde hal
Ferağatlık makamı derviş olana nuhal
Derviş ayırlamaz evvelki demden
Hiç firkat olmadı nasiptir visal*

*ÜÇÜNCÜSÜ MARİFET
CAN GÖNÜL GÖZÜN AÇAR
BAK MA'Nİ SARAYINA
ARŞA DEĞİN YÜCESİ*

Şeriatın gereklerini elden bırakmadan tarikât pîrinin isteklerini yerine getiren derviş, yolunu sürdürecektir ve marifet kapısına gelecektir. Asıl maksadı "**marifetullah**" olan derviş, dünyayı, dünyaya ait ilgileri bir yana bırakacak. Aslına, esasına, geldiği yola doğru ilerleyecek. Gönül gözü açılacak. Manâ sarayında arşa kadar yükselen değerler görecektir. Basireti açılan derviş artık herşeyi gönül gözüyle görmeye başlayacaktır.

*DÖRDÜNCÜSÜ HAKİYYAT
ERE EKSİK BAKMAYA
BAYRAM OLA GÜNDÜZÜ
KADİR OLA GECESİ*

Basîreti açılan insan, gelmiştir hakikat kapısına. Artık herşeyi görmeye, anlamaya başlamıştır. Onun için günler bayram, geceler Kadir gecesidir. Kalbi aşkla, sevgiyle dolmuştur. Nereye baksa onu görür. Ondan ayrı olamaz, düşünemez. Sevdiğini içinde bulmuştur. Kalbinde, gönlünde kavuşmuştur.

*Şeriat tarikat yoldur varana
Hakikat marifet ondan içeri*

Sevgilisine kavuşan, aşkının coşkusuyla kendisinden geçen aşık, içinde bulunduğu bu hali hiçbir hâl ile değiştirecektir:

*Senin aşkın beni benden alıptır
Ne şirin derd bu dermandan içeri*

Aşk derdine düşen, derman ister mi hiç? Hayır. Onun aradığı, istediği budur. Bu dertle kendisinden geçmektedir. Yunus'un işlediği bu aşk tema'sı, sonraki dönemlerde diğer şairlerimizce de ele alınmıştır. XVI. yüzyıl Azeri şairi Fuzuli:

*Aşk derdiyle hoşem el çek
ilâcından tabip
Kılma derman kim helâkim zehri
dermanındadır*

demek suretiyle, aşk derdine âşıkın derman istemediğini; âşıkı, asıl o dermanın öldüreceğini söyler.

**BU ŞERİAT GÜÇ OLUR TARİKAT
YOKUŞ OLUR
MARİFET SARPLIKDURUR
HAKIKATDIR YÜCESİ**

Şeriatı yaşamamanın güç olduğunu bilir şair. Dünya hayatında Sırat köprüsünden geçmek gibi bir şey. Hiç kimseye kin beslenmeyecek. Başkasına kötü gözle tepeden bakılmayacak. Kimseye haksızlık edilmeyecek. Nefis bütün kötülüklerden arındırılacak. Devamlı ibadetle, zikirle meşgul olunacak. Yaraticı'ya şirk koşulmayacak. Her şeyin Allah'tan olduğu

ve bir gün yine Allah'a dönüleceği devamlı hatırlanacak.

*Evvel bize vacip budur eyi hulk-u
amel gerek
İslam adı konıcağız yoldaşımız
iman gerek*

İbadet etmek, inanan herkese farzdır. Müslüman olduğumuza göre, öldüğümüze imandan, amelden, güzel ahlaktan sorguya çekileceğiz. İbadet, amel denilince ilk akla gelen namazdır. Yunus bu hususta şöyle söyler:

*Müsülmanam diyen kişi şartı
nedür bilse gerek
Tanrı'nın buyruğun tutup beş
vakt namaz kılsa gerek*

Tabii ki bu amelin candan yapılması, içinde riyâ bulunmaması lazım. İbadet, müslümanın, Rabbine bir kulluk borcudur. Bir arınmadır. İşlenen günahlardan dolayı samimi olarak tevbe edilir; içten gelerek ibadet edilir.

*Yunus imdi tevbeyle gel can
sendeken eyle amel
Aşkıla gel kuşanğör bu dervişlik
palhengini*

Şeriatın gerekleri yerine getirildikten sonra, Yunus'un yokuş olarak nitelendirdiği tarikate gelir sıra. Bunun da zorlukları, çileli yaşayışı vardır. Marifet, sarp kayalığa tırmanmak gibidir. Bütün bu zorluklar, çileli hayatlar sevgiyle, kararlılıkla aşıldıktan sonra zirveye, hakikate ulaşılar. Dervişlerin asıl maksadı budur.

Marifet, tarikat erbabının kendisini, dolayısıyla Rabbini tanımasıdır. Hadis-i Şerifte "men arefe nefsehu, fekad arefe Rabbehu" (Nefsini tanıyan Rabbini tanır) buyrulmaktadır. Bir amaca erişmek için bazı zorluklara katlanmak gerektiği herkesin malumdur. Bu zorluklardan sonra gerçeğin idrak edildiği hakikat makamı gelecek ve artık sâlik, Yaraticı'dan başka bir varlığın

olmadığı ya da varlık olarak Yaratıcı'dan başkasının bir değer taşımadığının harikakatine erecektir. En yüce mekan da burasıdır.

*DERVİŞİN DÖRT YANINDA
DÖRT ULU KAPU GEREK
KANÇARU BAKARISA
GÜNDÜZ OLA GECESİ*

Tarikat, ya da tasavvuf erbabının geçmek zorunda olduğu bu dört kapı: Şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarıdır. Şeriat, dinin dış yüzüdür. Dervişlerin uymak zorunda olduğu kuralların bütünü. Her müslümanın uymak zorunda bulunduğu kâideler yani. Tarikat, gerçeğin kavranması için katedilecek yol. Bunun arkasından marifet ve hakikat gelecektir. Dervişin dört yanında bulunan dört ulu kapı bunlardır. Bu kapıların birinden geçen, artık bir öncekinden sorumlu olmaz anlamına gelmez. Hakikat kapısına ulaşan derviş, şeriat kurallarından kurtulmuş değildir.

Bu makamları kateden derviş, artık varlıkların sırrını kavramıştır. Onun için karanlık olan bir nokta yoktur. Basiret gözü açılmış, zulumat perdeleri yırtılmıştır. Nereden baksa aynı hakikati görecek; her şeyin Allah tarafından yaratıldığını bilecek; varlık âleminin bir amaç için yaratıldığını, insanların da bir gaye için bir dünyaya gönderildiğini idrak edecektir. Ne geçim sıkıntısı, ne dünya sevgisi olacak; gözü aydınlık, gönlü aydınlık asıl maksadına doğru yürüyecektir.

*ONA EREN DERVİŞE İKİ
CİHAN KEŞFOLUR
ONUN SIFATIN ÖĞER OL
HOCALAR HOCASI*

Bu yüce makamlara ulaşan insan, iki cihanın sırrına da âşina olur. Hem dünyanın sırlarını, hem öbür dünyanın sırlarını anlar. Yaptığı ibadetleri de, karşılığında bir şey beklediğinden değil, Rabbinin ibadete layık

olduğunu bildiğinden yapar. Yaptığı ibadetlerden zevk alır. Bir an bile olsa, bu zikirlerden gâfil olmaz. Bu yüce insanlar için ibadet, yaratıcı ile aralarında bir irtibattır. Bu irtibatın kesilmesini hiçbir zaman istemezler. Şeyhinin bir müritten istediği bu sıfatlara ulaşmasıdır.

*DÖRT HAL İÇİNDE DERVİŞ
GEREK SİYASET ÇEKE
MENZİLE İRMEZ KALIR YOL
ERİ YUVACASI*

Dervişlerin geçmek zorunda olduğu dört kapının da prensipleri vardır. Tedbirli olmak, titiz davranmak gerekir. Başka bir şiirinde Yunus Emre şöyle der:

*Dervişlik makamı hal içinde hal
Ferâgatlık makamı derviş olana muhal*

İç içe olan bu mertebelerde olgunlaşacaktır derviş. Bunlardan birinde gevşek davranan, gaflet eden maksada ulaşamayacaktır. Tarikat ehli tembellik gösterirse, ulaşılması gereken menzile varmaz. Yine:

*Dervişlik dirliği sırat üzredir
Hisabı etdiler zerre-i miskal*

diyen Yunus, dervişin kıldan ince, kılıçtan keskin bir köprü üzerinde olduğunu bildirmek ister. Herşeyi zerresine kadar hesaplamak zorundadır. "**Kim zerre ağırlığınca hayır yapmışsa onu görür ve kim zerre ağırlığınca şer yapmışsa onu görür**" âyetinin anlamını kavrayan insan, ahirette geçilecek olan Sırat Köprüsü'nün hesabını, ince ince bu dünyada yapmak zorunda kaldığını da bilir. Yoksa orada geçmek kolay olmaz.

*KIRK KİŞİ BİR AĞACI DAĞDAN
GÜCİN İNDİRE
YA BUNCA MURİD MUHİB SIRAT
NİCE GEÇESİ*

Dünyadaki işlere bir bakalım. En kaba

tabiriyle, dağdan odun indirilecek olsa, nice insan yardımlaştığı halde zor indiriliyor. Dünyanın bile bunca zorluğu, meşakkati var. Ya âhiret? Bunca ince hesapların yapıldığı, hiçbir haksızlığın söz konusu olmadığı Sırat? Nasıl geçilecektir? Bu kadar mürit bu zorluğu nasıl aşacaktır? Bu zorlukları aşmak için gerekli tedbirlerin dünyadayken alınması gerekir.

*KÜFRÜN ATARKEN SAKIN
İMÂNIN URMAYASIN
YOKSA SIRSIN GÜVECI SEBİL
OLUR GÜVECI*

İnkarcılıktan kurtulayım derken imandan da olmamalı. Titizlik isteyen bir yoldur bu. Hem küfre düşmemeli, hem iman üzere bulunmalı. Yani, daima sırat-ı müstakim üzere olmalı. Yoksa toprak kabın kırılıp tekrar toprak olması gibi, yapılan bütün ibadetler boşa gider. Yapılan ibadetler sürdürülürken, bir sonraki basamağa yönelmeli. Önceki halden ayrılmadan, daha ileriye gitmek kolay olur.

*DÖRT KAPIDIR -KIRK MAKAM-
YÜZALTMİŞ MENZİLİ VAR
AN'İRENE AÇILIR VİLÂYET
DERECESİ*

Şeriat, tarikat, marifet ve hakikat olarak sayılan dört kapının onar'dan kırk makamı vardır. Bu makamların da tekrar dörder menzili vardır. Müritlerin geçmek zorunda oldukları kapı, makam ve menziller bunlardır. Bütün bu makam ve menzilleri aşanlar vilâyet makamına ulaşır. Bu makamda, manevi bir yetki vardır. Bununla beraber, manevi sorumluluk da tabii.

*AŞIK YUNUS BU SÖZÜ MUHAL
DIYE SÖYLEMEZ
MA'Nİ YÜZÜN GÖSTERUR OL
AŞIKLAR KOCASI*

Yolu yordamı açıklayan Yunus Emre bundan ötesini söylemek istemez. Mana yüzünü göstermektedir tarikat büyüğü.

Şeriat ve tarikatle ilgili bu kadar açıklamadan sonra karar, bu şiirleri okuyana, anlayana, anlamak isteyene kalmaktadır. Tasavvuf yolunda ileri mertebelere ulaşan insanların karşılaştığı en büyük zorluk, içinde buldukları halin insanlara anlatılmasıdır. Bazı şeyler vardır ki dille, sözle ifade etmek oldukça zordur; belki de imkansızdır. İşte şairin söylemek istemediği nokta burasıdır.

*
* *

Bütün tasavvuf erbabı bir ayrılığın terennümü içerisindedirler. Ruh olarak yaratılıp bu dünyadaki bedenlere girdikten sonra, bir uzaklaşma söz konusudur. İnsan sürekli uzaklaşmaktadır. Ruhun hakikatinden uzaklaşmaktadır. Oysa âlâ-yı ılliyyine ulaşmak üzere yaratılmıştır insan.

Bu dünya geçicidir. Kalıcı olan öbür dünyadır. Bu dünyaya ait unsurlardan oluşan beden de tabiatı itibariyle geçicidir. Kalıcı olan ruhumuzdur. Ruhun amacı ise sürekli yükselmedir; geldiği âleme yükselme.

Yaratılışından bu yana aslından uzaklaşan ruh, maddeyle en yakın olduğu bir döneme, yani dünya hayatına gelmiştir. Sürekli alçalmış, bir kopuşu, bir ayrılığı yaşamıştır. İşte Mevlânâ Mesnevi'sinin ilk beyitlerinde bu ayrılığı dile getirir:

*Dinle neyden kim hikayet etmede
Ayrılıklardan şikayet etmede*

*Der kamışlıktan kopardılar beni
Nâlişim zâr eyledi merd ü zeni*

*Şerha şerha eylesin sinem firâk
Eyleyim tâ şerh-i derd-i iştiyâk*

*Her kim aslından ola dâr ü cüdâ
Rûrgâr-ı vaslı eyler muktedâ*

İşte Yunus'un çağdaşı olan Mevlana'nın şikayeti de bu ayrılıktır. Kopup geldiği aslından ayrılık. Dünya hayatı boyunca gösterilen çabalar ise bu asla geri dönmek

içindir.

Tarikatlerin gösterdiği çabalar, insanı sürekli alçaltan, ayrılığı artıran dünya sevgisini kaldırmak. Ruhu huzura kavuşturmak. Nefsi arındırmak. Aslında İslami esaslar da dünyanın geçiciliğini, dünyaya bağlanılmaması gerektiğini bildirir. Bundan dolayı Allah'a mutlak teslimiyeti öngörür.

Tasavvuf, ruhun arındırılması ve kalbin temizlenmesi yoluyla ilahi hakikatlerin keşfedilmesine uğraşır. Bu yüzden ahlâkî ve ruhî yaşayışa önem veren pratik bir sistemdir. Teorisi de olmakla beraber, konuşmaktan ziyâde yaşamayı önemser. İnsanın benliğinin değil, şahsiyetinin ortaya konmasını esas alır.

Bütün istek ve iradeyle birlikte bir yücelmenin, yükselmenin yoludur tasavvuf. Bu yolun yolcusu, farkına vardığı yalnızlığın hissiyle birlikte yola koyulur. İbadetle birlikte bazı çalışmalar yapar. Önce yolu üzerindeki engelleri, dünya sevgisini kalbinden atar. Sonra nefs-i emmâresini, nefs-i mutmeinneye doğru yönlendirir. En sonunda, gerçekleri algılayabilmek için içini temizler. Kin, hased, yalan, kötülük gibi özelliklerden eser kalmayınca kadar temizler.

Bu temiz kalble, arı gönülle, duyduğu iştiyakin ve yaptığı amellerin etkisiyle kanatlanır. Ötelere, daha ötelere uzanır. Menzilleri aşar, durakları geçer. Sonsuza, hep sonsuzluğa yönelir. Dünya sevgisinden kurtulmanın rahatlığı ve huzuruyla uçar. Ölümün bile öldürüldüğü ölümsüz âleme doğru uçar. Bu yüzden Allah dostları, kucak açarlar ölüme. Sevgiliye kavuşmak üzere Şeb-i arus (düğün gecesi)u beklerler dört gözle. Hep ümid etmekte, hep çalışmaktadırlar.

Bu çalışmalar esnasında derviş, kendisini gaflete düşüren engelleri aşmak için sürekli zikir halindedir. Zarar gelen, zarar

gelme ihtimali olan her şeyden uzaklaşır. Nefs-i mutmeinneye ulaşmak için ruhunu temizler. Kalb huzuru ve tefekkürün beraber olduğu bir ibadet, zihnî yoğunlaşmayı sağlayacak ve ruhu etkileyecek bir musikî (mesela ney sesi), Kur'an'ın verdiği manevî bir hava, yüce insanların nasihatleri ruhun arındırılmasına yardımcı olacaktır. Düşünceden kötülüklerin uzaklaştırılması, sürekli iyi ve güzel şeylerin düşünülmesi buna hız katacaktır. Şehvet arzusu bulunmayan ilahî bir aşk ise ruhun kemalini sağlayacaktır. Hem beden ve hem ruhen istenen olgunluk elde edilecektir.

Temizlenmiş gönüllerde basiret açılacak; bir ışık, bir nur zuhur edecektir. Tarif edilmesi imkansız bir ateş parçası. Bir panıp bir sönen yıldız sanki. Bu makama erişen insan, başka hiçbir şeyden tad alamaz olur. Sürekli onu arar, onu ister. İbadetlerini sürdürdükçü parlayacak, nihayet her yer aydınlanacaktır. Alemlerin esrarı çözülecek, derviş nur içinde yok olacak. Nur olacak. Nur içinde nur. Nefsi itminana ulaşacak, ruhu sükunete erişecektir. Bedeniyle bu dünyada iken, ruhuyla uzun mesafeler katedecek. Hakikate lems edip, hakk'el-yakine ulaşacak.

Bu insan daha da ilerlerse, öyle bir mertebeye gelir ki, istese bile bu halden ayrılamaz. Nereye baksa hakikati görür. İşte bu merhale için mutasavvıflar, Allah'tan başka hiçbir varlık yoktur, diyorlar. Derviş artık Hakk'a, hakikate ulaşmıştır. Kâmil bir insan olmuştur.

Kâmil insanın dört güzergahı vardır: Önce yaratılmışlar arasından Yaratıcı'ya yönelmek. İkincisinde hareketi yaratılmışlar arasındadır; yani yaratılmışlar arasındayken yaptığı çalışmalarla Hakk'ı tanır. Üçüncü seferinde Hakk'ı, hakikati tanımış olarak, ama Hakk'tan ayrılmaksızın yaratılmışlara yönelir. Yani Hakk'tan aldığı ilhamla halkı doğru yola çağırmaya uğraşır. Son zamanda

Hakk'la birlikte, yaratılmışlar arasında faaliyet gösterir. İnsanların yaptığı işlerle uğraşır. Onlara yol göstericilik yapar. Ne yaparsa Hakk'ın rızası için, halkın iyiliği için yapar. Hakk'tan aldığını halka saçar. Mevlevi dervişlerinin ayin esnasında bir ellerini yukarıya doğru açarken, diğer elleriyle aşağıya eğilmelerinin gerçek anlamı da budur. Hakk'tan aldığı gerçekleri halka saçmak.

*

* . *

Yunus Emre gibi bir İslam erinin, Kur'an-ı Kerim âyetlerinden alıntılar yaptığı ve Peygamber'in Hadislerinden sözler aktardığı, daha doğrusu İslamî hakikatleri ortaya koymaya çalıştığı halde; İslam'dan korkarak, Kur'an ve Hadis'lerden ürkerek şiirlerinin anlaşılması zor görünüyor bize. Hakkında çok konuşulan ve çok yazılan bir

şair. Büyük bir şair ve tasavvuf eri.

Herkes, anlayabildiği kadar anlayacak ve yorumlayabildiği kadar açıklayacak. Kimi kalemiyle, kimi sazıyla, kimi sözüyle tanıtmaya uğraşacak. Ama, asıl yapılması gereken, Yunus'un şiirlerinin bir bütün olarak ele alınmasıdır. Bu tutumun, daha gerçekçi ve daha sağlıklı olacağı kanaatindeyiz.

Bir şiiri çerçevesinde tasavvuf anlayışına bir nebze dokunabildiysek ne mutlu bize.

Her şeyi şiirlerinde ortaya koymuş. Bize düşen yalnızca anlamaya çalışmak. Son sözü tekrar Yunus'umuza bırakıyoruz:

*Yol oldur ki doğru vara
Göz oldur ki Hakk'ı göre*

*Er oldur alçakta dura
Yüceden bakan göz değil.*

